

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЛЦДН у м. _____
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Борнос
« _____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

Оборотні кошти підприємства та оцінка
ефективності їх використання

Освітній ступінь “Бакалавр”

Спеціальність 072 – “Фінанси, банківська справа та страхування”

Керівник роботи:

(підпис)

В.Л.Акуленко
(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

М.В.Юрко
(ініціали, прізвище)

Група:

Фдн – 61Ш

Суми 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
"___" _____ 20___р.

ЗАВДАННЯ
до дипломної роботи

Студент(-ка) групи _____ інституту (центру) _____
спеціальності 072 – “Фінанси, банківська справа та страхування”

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи: «Оборотні кошти підприємства та оцінка ефективності їх використання»

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від "___" _____ 20___р.

Термін здачі студентом завершеної роботи "___" _____ 20___р..

Вихідні дані до роботи: нормативні і законодавчі акти, матеріали державної статистичної звітності, відомчі постанови, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці):

- теоретичні аспекти управління оборотними коштами;
- методи управління оборотними коштами»
- шляхи удосконалення системи управління оборотними коштами

Дата видачі завдання: "___" _____ 20___р.

Керівник дипломної роботи: _____ (вчене звання, прізвище та ініціали) _____ (підпис)

Завдання прийнято до виконання "___" _____ 20___р. _____ (підпис студента)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 33 с.; 4 табл., 9 рис.; 24 джерела.

Актуальність теми роботи

Успішність функціонування будь-якої організації в значній мірі визначається забезпеченістю джерелами формування оборотного капіталу, своєчасністю заповнення в ньому потреби. Підтримку безперервності виробничого процесу, підвищення його ефективності, розширення виробництва та створення нових видів діяльності обумовлюють необхідність фінансування додаткової потреби в оборотному капіталі. Сучасні умови загострюють проблему пошуку і обґрунтованого вибору джерел поповнення оборотного капіталу, а їх оптимальне співвідношення набуває все більшого значення для організації.

Метою даної роботи є дослідження механізмів управління оборотними коштами на рівні суб'єктів господарювання.

Об'єкт дослідження – процес управління оборотними коштами.

Предмет дослідження – економічні відносини що виникають при управлінні оборотними коштами.

Методи дослідження – розрахунково-аналітичний, табличний, факторний аналіз.

У першому розділі дипломної роботи аналізуються теоретичні аспекти управління оборотними коштами. У другому розділі розглядаються методи управління оборотними коштами. У третьому розділі наведені шляхи удосконалення системи управління оборотними коштами.

При написанні роботи використовувались матеріали періодичних видань, монографії, фінансова звітність.

ОБОРОТНІ КОШТИ, НОРМУВАННЯ, ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ.....	8
1.1 Теоретичні підходи до визначення поняття оборотних коштів.....	8
1.2 Роль оборотних коштів в сучасних економічних процесах	11
2 МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ	15
2.1 Основні засади політики управління оборотними активами	15
2.2 Практичні підходи до управління оборотними активами на підприємстві на прикладі АТ "ВНДІАЕН"	20
3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ	25
3.1 Інструментарій підвищення ефективності управління оборотними коштами	25
3.2 Системний підхід в управлінні оборотними коштами підприємства.....	26
ВИСНОВКИ	30
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	31

ВСТУП

Актуальність теми. Одне із завдань управління фінансами підприємств - це перехід до управління оборотним капіталом, так як саме оборотний капітал займає особливе місце і виступає в якості частини виробничих ресурсів будь-якого підприємства, який є важливим для організацій різних сфер національної економіки. Основною метою управління оборотним капіталом є забезпечення балансу між рентабельністю і ліквідністю організації. Іншими словами, обсяг оборотних коштів повинен бути достатнім для погашення зобов'язань організації (хоча б у короткостроковій перспективі), але в той же самий час оборотні активи повинні забезпечувати організації досягнення необхідної норми рентабельності, тому зайві інвестиції в ці активи не вигідні.

Успішність функціонування будь-якої організації в значній мірі визначається забезпеченістю джерелами формування оборотного капіталу, своєчасністю заповнення в ньому потреби. Підтримку безперервності виробничого процесу, підвищення його ефективності, розширення виробництва та створення нових видів діяльності обумовлюють необхідність фінансування додаткової потреби в оборотному капіталі. Сучасні умови загострюють проблему пошуку і обґрунтованого вибору джерел поповнення оборотного капіталу, а їх оптимальне співвідношення набуває все більшого значення для організації.

Необхідність здійснювати управління оборотним капіталом зумовлена наступними двома причинами. В першу чергу, оборотний капітал займає порівняно велику частку в загальних активах організацій. Вона, в залежності від сфери, коливається в інтервалі 20-80%. Відповідно, навіть порівняно мале скорочення розміру оборотного капіталу внаслідок ефективного управління може перетворитися в помітний економічний ефект. У другу чергу, оборотних коштів притаманна висока мобільність: запас матеріалів, який був у організації в минулому, в даний час трансформувалася в незавершене виробництво, а для того, щоб його заповнити, необхідні нові закупівлі.

Управління оборотним капіталом господарюючого суб'єкта відштовхується від двох складових, таких як фонди обігу та оборотні. Перші утворюють ресурси організації, які використовуються у сфері обігу. А оборотні фонди включають ту частину активів, які задіяні у виробничому процесі, втрачаючи при цьому матеріальну форму, і повністю переносять власну вартість на готовий продукт. При цьому вони знаходяться в обігу не більше одного виробничого циклу.

Підприємства використовують різні методи управління оборотним капіталом: планування оборотного капіталу і руху грошових (платіжних) коштів, формування оптимального обсягу замовлення ресурсів, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю та ін. Черговість використання тих чи інших методів визначається внутрішньої фінансовою ситуацією в організації.

Метою даної роботи є дослідження оборотних коштів та ефективних методів управління ними.

Об'єкт дослідження – процес управління оборотними коштами.

Предмет дослідження – економічні відносини що виникають при управлінні оборотними коштами.

Методи дослідження – розрахунково-аналітичний, табличний, факторний аналіз.

Завдання роботи:

- дослідити теоретичні підходи до визначення поняття та сутності оборотних коштів;
- дослідити роль оборотних коштів в сучасних економічних процесах;
- проаналізувати основні засади політики управління оборотними активами;
- провести практичні розрахунки, щодо визначення ефективності управління оборотними коштами підприємства;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення системи управління оборотними коштами.

Основою виконання роботи стали навчальні посібники, підручники, методичні матеріали з питань управління оборотними коштами з метою підви-

щення рентабельності підприємства. В якості інформаційних джерел використовувались дані періодичної літератури, статистичні дані підприємств і організацій, мережа Інтернет і інших джерела.

Нормативно-правову базу склали законодавчі та нормативні акти, що регулюють питання управління оборотним капіталом підприємства.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ

1.1 Теоретичні підходи до визначення поняття оборотних коштів

Сучасна наукова думка визначає різні поняття та трактування схожих за змістом термінів: оборотні кошти, оборотний капітал, оборотні активи, обігові кошти, фонди обігу, тощо.

Так, згідно П(С)БО «оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання впродовж операційного циклу чи дванадцяти місяців із дати балансу [17]». Як зазначає сайт [18] «оборотними активами підприємства є сировина, матеріали, паливо, тара, малоцінні та швидкозношувані предмети, готова продукція, ліквідні цінні папери, грошові кошти. Такі активи, як дебіторська заборгованість, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, є досить специфічними оборотними активами, які певною мірою відображують недосконалість, незавершеність та неперервність виробничого процесу [18]».

Розглядаючи відмінності між цими поняттями О. Маринович стверджує, що: «оборотні активи, оборотний капітал, оборотні кошти і оборотні засоби – це чотири самостійні економічні категорії з характерними їм особливими властивостями, тому ототожнювати їх не можна [12]».

На думку О. Муравського: «*оборотні кошти* – це економічна категорія, яка являє собою інтегровану сукупність коштів, вкладених у запаси, біологічні активи, дебіторську заборгованість, поточні фінансові інвестиції, готівкові кошти, витрати майбутніх періодів, що перебувають у постійному русі, повністю споживаються протягом одного виробничого циклу і забезпечують безперервну господарську діяльність підприємства з метою отримання прибутку та його сталого розвитку. Ця економічна категорія характеризується змінністю своїх кількісних і якісних параметрів залежно від способу (форми) їх використання, потреби у них в конкретний момент часу [16]».

О. Дейнека та С Чечель вважають, що: «не дивлячись на спільні характеристики, які притаманні, оборотним активам та оборотному капіталу, дані поняття розглядати як синоніми. Поняття «оборотний капітал» та «оборотні активи» не є ідентичними. Не дивлячись на те, що вони характеризують одні й ті ж об'єкти, постійно рухаються, відновлюються, трансформуються з однієї форми в іншу протягом господарсько-операційного циклу, все ж таки ці поняття мають різне економічне призначення, форму виявлення, роль у забезпеченні операційної діяльності і по-різному відображаються у балансі підприємства [6]».

І. Касапова зазначає, що: «оборотний капітал – це сукупність речових елементів, які призначені для створення запасів, матеріальних цінностей в мінімально необхідних розмірах для досягнення максимально можливого фінансового результату [9]».

Відомий український науковець А. Поддєрьогін значну увагу приділяє аналізу дефініцій «оборотний капітал» і «оборотні кошти». З його точки зору: «Оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [20, с.159] ».

Багато сучасних авторів приділяють значну увагу тлумаченню поняття «оборотні активи». Наприклад А. Савінова розглядає оборотні активи підприємства як «...сукупність матеріальних і фінансових активів, які шляхом структурної трансформації здійснюють безперервний кругообіг форм вартості з метою постійного відновлення процесу виробництва, одержання прибутку, підтримки нормальної ліквідності підприємства і повинні повністю використовуватися протягом одного календарного року або операційного циклу [23]».

Представлення оборотних активів в структурі операційного, фінансового, виробничого циклів наведено на рисунку 1.1.

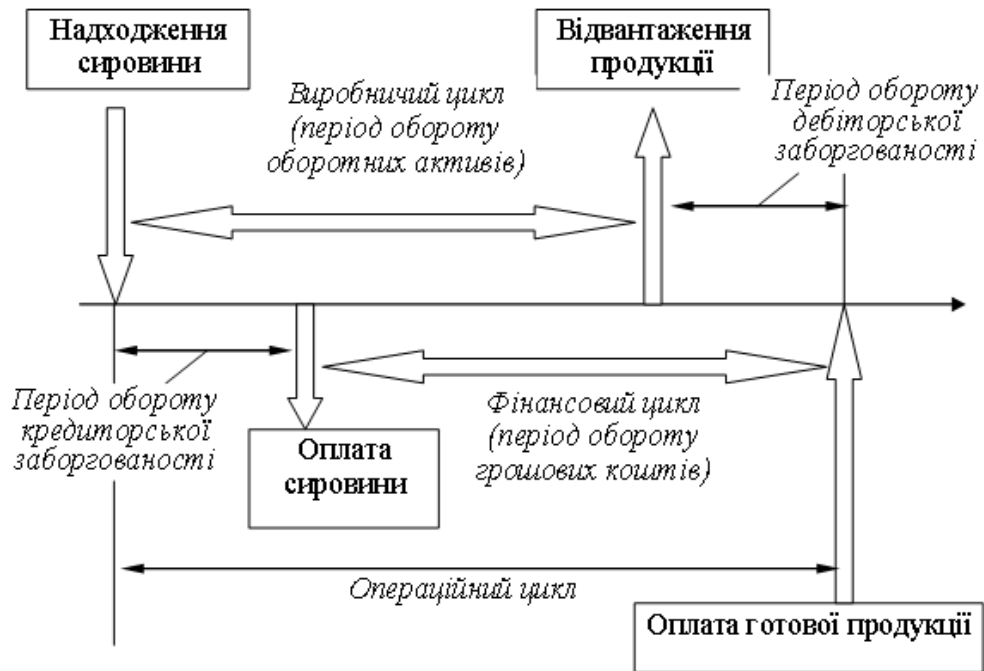

Рисунок 1.1 – Циклічна структура обороту коштів

З метою виявлення наукового інтересу сучасних дослідників в Україні та світі до визначення змісту вищезазначених термінів були використані можливості програми Google Trends. За результатами порівняння бібліометричного використання пошукових термінів «оборотні кошти» та «оборотні активи» було виявлено, що останній термін використовується більш часто (рис. 1.2).

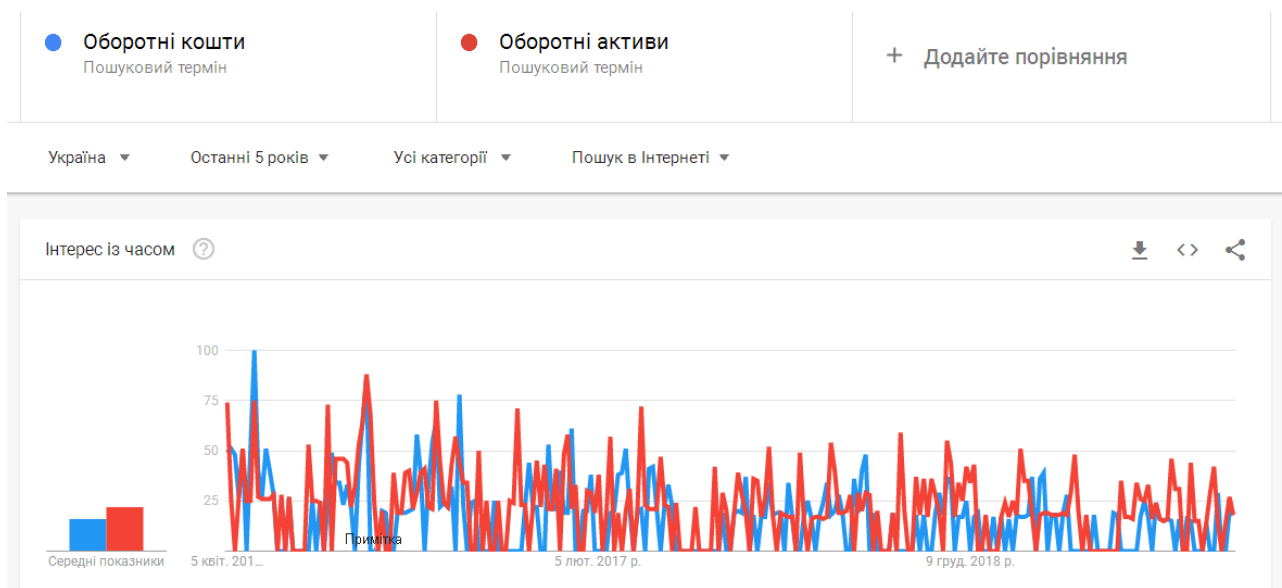

Рисунок 1.2 – Рівень використання термінів «оборотні кошти» та «оборотні активи».

Якщо порівнювати такі терміни, як «оборотні активи», «оборотний капітал» та «оборотні засоби», то тут маємо результат, який демонструє, що найбільше використовується термін «оборотний капітал» (рис. 1.3).

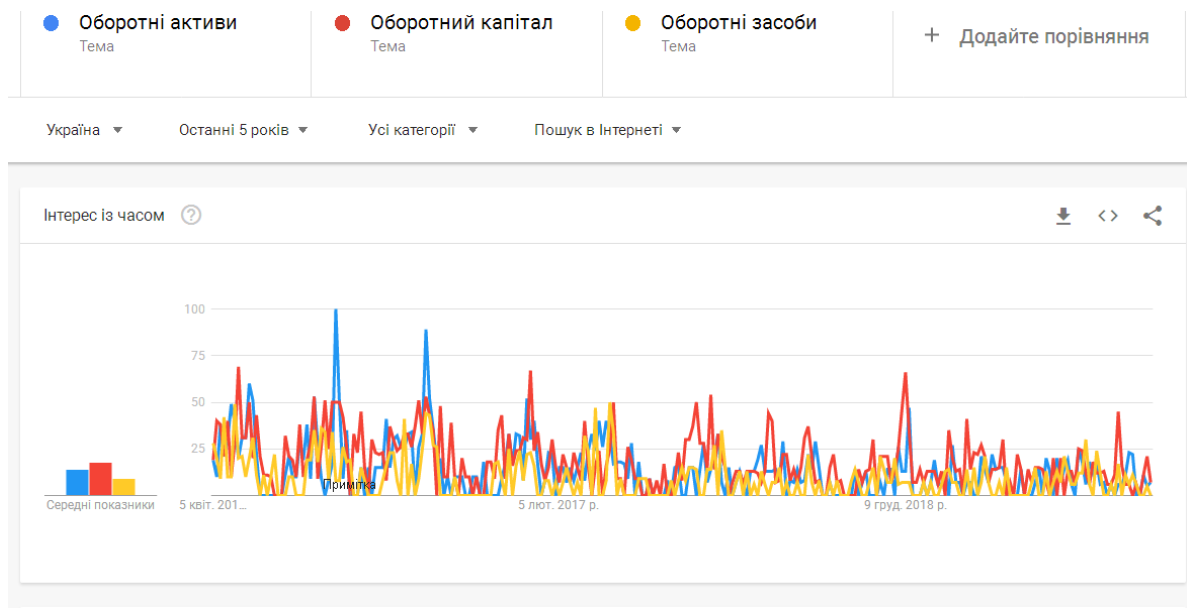

Рисунок 1.3 – Рівень використання термінів «оборотні кошти», «оборотний капітал» та «оборотні засоби»

Таким чином, результати аналізу показують, що в сучасній науковій літературі широко використовуються вищезгадані терміни та поняття. Іноді вони мають синонімічний характер, а іноді різняться за своїм змістовним наповненням.

1.2 Роль оборотних коштів в сучасних економічних процесах

Сутність оборотних активів можна охарактеризувати через їх економічну роль, за рахунок того, що вони забезпечують відтворювальний процес. В умовах економічних реформ виробничо-господарською практикою підприємств за-требувані комплексні рішення в галузі управління ресурсами, що базуються на синтезі досягнень нинішньої економічної теорії і досвіду фінансового управління. Значимість проблем управління оборотними коштами підприємства обумовлюється потребою безперервного поліпшення методик і впровадження тео-

ретичних підходів при прийнятті рішень, пов'язаних з підвищенням ефективності застосування використовуваних оборотних коштів.

Одним з істотних умов в пошуку напрямків, пов'язаних з вдосконаленням механізму прийняття рішень і їх здійснення в області оборотних коштів, є відсутність чітко регламентованих підходів до управління термінами обігу компонентів використовуваних засобів у взаємозв'язку з вартістю джерел фінансування і упущеною вигодою від нерозумного інвестування даних коштів.

У теоретичних джерелах з проблем управління оборотними засобами нерідко в цілому пріоритети спрямовані на оптимізацію поелементного управління оборотними засобами; управління структурою поточних коштів і пасивів в їх взаємозв'язку; управління економічними ризиками; управління валютними потоками. При цьому менший інтерес приділяється комплексному вивченню тимчасової, об'ємної і вартісної характеристики використовуваних оборотних коштів, а крім того, напрямків фінансових потоків, пов'язаних з формуванням і застосуванням використовуваних оборотних коштів в процесі їх кругообігу на підприємстві. Таким чином, управління використовуваними оборотними засобами - необхідна складова частина системи управління підприємством. Наявність достатньої кількості обігових коштів, правильне їх розподіл за ступенем ліквідності, ефективне їх використання, наявність достатніх власних джерел для фінансування оборотних коштів дозволить підприємству забезпечити безперебійне здійснення виробничого циклу, раціонально розподіляти грошові ресурси, отримати максимум віддачі на вкладений капітал.

Оборотні кошти вважаються об'єктом управління, гарантують безперервність процесу виробництва і в істотному ступені характеризують його ефективність.

Розглядаючи роль оборотних коштів в економічних процесах в Україні, необхідно звернутися до статистичної інформації яка висвітлює стан оборотного капіталу на підприємствах України. В таблиці 1.1 наведено показники балансу великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності станом на 30 вересня 2019 року.

Таблиця 1.1 – Показники балансу великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності [19].

	(млн.грн)	
	на 1 січня 2019р.	на 30 вересня 2019р.
Усього	3316260,2	3421077,9
сільське, лісове та рибне господарство	8600,9	10197,0
промисловість	1562720,5	1567096,0
будівництво	113169,7	130398,0
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1083333,0	1144300,7
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	167259,5	157261,4
тимчасове розміщування й організація харчування	5397,9	6202,7
інформація та телекомунікації	35941,5	35069,8
фінансова та страхова діяльність	55655,7	61584,5
операції з нерухомим майном	45204,7	52047,6
професійна, наукова та технічна діяльність	214088,8	230428,5
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	16522,6	17799,5
освіта	177,0	248,9
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1720,0	2214,8
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5904,8	5629,2
надання інших видів послуг	563,6	599,3

Структурна діаграма питомої ваги величини оборотних коштів у різних видах економічної діяльності наведена на рисунку 1.4.

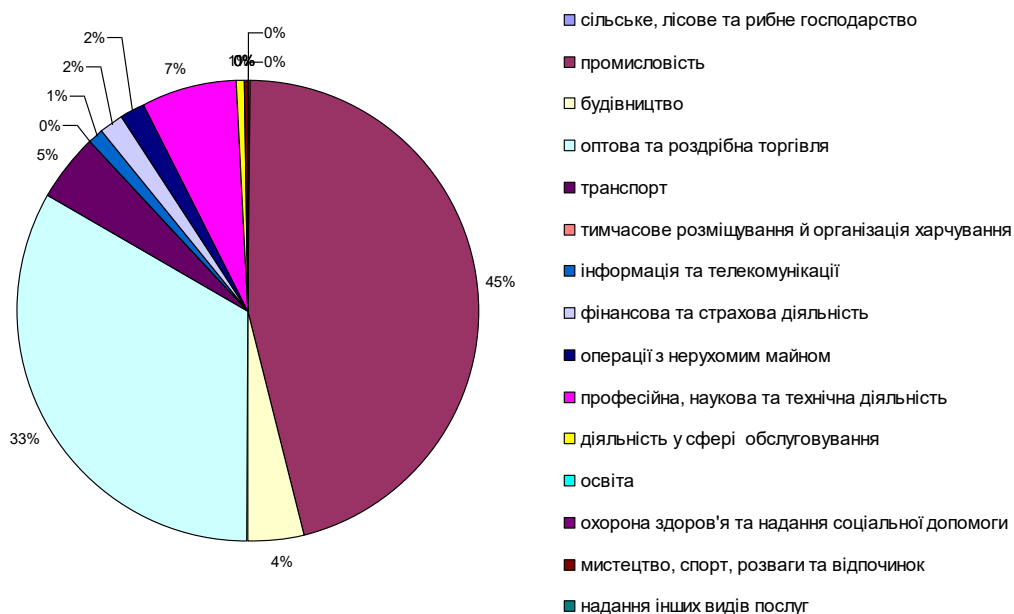

Рисунок 1.4 – Оборотні кошти за видами економічної діяльності.

Як видно з діаграми найбільшу питому вагу у економіці мають оборотні кошти в промисловості та оптовій та роздрібній торгівлі.

«Важливим показником ефективного управління оборотним капіталом на промисловому підприємстві є раціональна організація контролю за станом дебіторської і кредиторської заборгованостей, яка передбачає вирішення таких завдань: забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми дебіторської та кредиторської заборгованості; з'ясування їх причини та прорахунок наслідків; оцінка необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості та можливості погашення кредиторської заборгованості; проведення інвентаризації розрахунків на підприємстві та з'ясування строків позовної давності [13]».

2 МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ

2.1 Основні засади політики управління оборотними активами

Від того, як використовуються оборотні активи, залежить ефективність діяльності, виробничий цикл підприємства. Якщо оборотних активів недостатньо, це стає причиною припинення виробничої діяльності підприємства, що в результаті не дозволяє підприємству розплачуватися за своїми зобов'язаннями, не приносить прибутку. В результаті це може стати причиною банкрутства підприємства. Але і надлишок оборотних активів може призвести до фінансових втрат на підприємстві.

У кожного підприємства свій співвідношення ліквідних і неліквідних активів, що склалася практика джерел фінансування оборотних активів, але установлене значення структури активів є найбільш доцільним для будь-якої компанії, будь-якого розміру і форми власності.

Політика управління оборотними засобами передбачає собою частину єдиної економічної стратегії компанії, що полягає в створенні потрібного обсягу і складу оборотних коштів, раціоналізації й оптимізації структури джерел їх фінансування.

Розглянемо методи управління оборотними коштами, за допомогою яких сучасне підприємство може зміцнити свою економічну безпеку. Для цього може використовуватися ряд моделей.

Модель Баумоля-Тобіна заснована на тому, що організація починає працювати, маючи в наявності максимально необхідний обсяг грошових коштів. Але в процесі роботи організації цей обсяг витрачається, а всі зароблені підприємством кошти вкладаються в короткострокові цінні папери. Коли підприємство витрачає всі наявні у нього в наявності грошові кошти, воно реалізує частину своїх вкладень в короткострокові цінні папери на суму, рівну максимального обсягу необхідних коштів. Після чого процес повторюється заново.

Знайдемо необхідний обсяг поповнення грошових коштів в рамках моделі Баумоля-Тобіна - формула (2.1):

$$Q = \sqrt{\frac{2 \times V \times C}{R}} \quad (2.1)$$

де V - прогнозований обсяг потреби підприємства в грошових коштах в аналізованому періоді часу;

C - витрати підприємства на приміщення його грошей в цінні папери;
 R - процентний дохід по короткострокових фінансових вкладень, який є прийнятним і досяжним для підприємства [2].

Так як підприємство витрачає запас грошей до нульового обсягу, середня величина цього запасу складе $Q / 2$. Розрахуємо загальна кількість угод підприємства по приміщенню його грошових коштів в цінні папери (K):

$$K = \frac{V}{Q} \quad (2.2)$$

Тоді обсяг витрат (CP), які понесе підприємство в результаті обраної політики управління грошовими коштами розраховується як:

$$CP = C \times K + R \times \frac{Q}{2} \quad (2.3)$$

Якщо підприємство не може спрогнозувати щоденний приплив і відтік грошових коштів, воно може застосовувати модель Міллера-Орра [2]. Розглянемо основні етапи застосування цієї моделі.

На першому етапі слід визначити мінімальну межу коштів на розрахунковому рахунку підприємства. У тому випадку, якщо при зниженні обсягу грошових коштів, ця межа буде досягнута, підприємство повинно реалізувати частину

своїх вкладень в цінні папери, повертаючи обсяг грошей до певного оптимального рівня. На другому етапі визначаються можливі варіанти щоденних припливу і відтоку грошових коштів в рамках їх руху на розрахунковому рахунку підприємства. На третьому етапі розраховуються витрати підприємстві в зв'язку зі зберіганням засобів на розрахунковому рахунку, а також - витрати на конвертацію грошових коштів в цінні папери. На четвертому етапі визначається максимальна межа обсягу грошових коштів, після перевищення якої вони конвертуються в цінні папери. Знаючи максимальну і мінімальну кордону, можна визначити дозволений діапазон коливання грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства. Далі, на п'ятому етапі, потрібно визначити оптимальний для підприємства обсяг залишку грошових коштів на розрахунковому рахунку. До цього рівня підприємство має повернути обсяг грошових коштів, в тому випадку, якщо він вийде за максимум або мінімум раніше визначеного діапазону.

Розглянувши основні моделі управління грошовими коштами, необхідно відзначити, що більшість методів управління запасами засноване на застосуванні моделі визначення розміру оптимальної партії поставки (EOQ). Вона заснована на тому, що витрати на замовлення і зберігання матеріалів мають зворотний зв'язок.

Розрахуємо загальні витрати на зберігання:

$$TC = p \times D + \frac{D \times K}{Q} + \frac{H \times Q}{2} \quad (2.4)$$

де p - ціна закупівлі або однієї одиниці запасів підприємства, грн.

D - річна потреба в запасах, тн.

K - вартість організації одного замовлення матеріалів (в неї входить вартість навантаження матеріалів, їх розвантаження, упаковки, а також - транспортні витрати), грн.

Q - обсяг партії поставки, тн.

H - вартість зберігання однієї одиниці запасів протягом року на складі підприємства.

Щоб визначити мінімум функції необхідно взяти від неї першу похідну і прирівняти до нуля. Друга похідна позитивна. Візьмемо першу похідну від рівняння (4) за величиною Q , отримаємо:

$$0 = -\frac{D \times K}{Q^2} + \frac{H}{2} \quad (2.5)$$

Звідки

$$Q^2 = \frac{2 \times D \times K}{H} \quad (2.6)$$

Вирішимо це рівняння щодо Q , отримаємо модель оптимальної партії поставки (EOQ):

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \times D \times K}{H}} \quad (2.7)$$

Також для управління запасами сировини і матеріалів часто застосовується ABC аналіз. Аналогічний аналіз може застосовуватися і для створення системи контролю над запасами готової продукції підприємства. Управління запасами готової продукції підприємства багато в чому зводиться до управління її реалізацією (реклама, маркетингові акції, цінова політика, супутні послуги - гарантія, доставка товару та ін.).

Крім вищевказаних інструментів, для управління оборотними коштами підприємства широко застосовується система фінансових бюджетів. Це таблиці, в яких в плановому і фактичному варіанті наводиться інформація про рух гро-

шових коштів, формування та витрачання запасів, виробництві готової продукції, формуванні та погашенні дебіторської заборгованості підприємства.

У свою чергу, ефективний розвиток підприємства викликає мультиплікативні ефекти [3], що позитивно впливають на діяльність інших підприємств [4].

Величина потреби в оборотному капіталі в організації може значно варіюватися. Це залежить від тривалості операційного циклу і ротації оборотних активів з виділенням ліквідних активів, заморожених в запасах і дебіторській заборгованості. Ліквідні активи використовуються для погашення поточних зобов'язань, тобто грошових коштів в касі і в банку, а також короткострокових цінних паперів, які можна швидко конвертувати в грошові кошти. Брак коштів для поточного врегулювання зобов'язань організації призводить до прострочених зобов'язань, а, отже, до порушення фінансової ліквідності. Ефективне управління оборотним капіталом відіграє важливу роль для кожної організації, а значить - і для тих, хто відповідає за управління фінансами. Це пов'язано, перш за все, з тим, що фінансовий оборот організації дозволяє їй взагалі функціонувати. Завдання оборотного капіталу полягає в тому, щоб зменшити ризик, що виникає в результаті знерухомлення частини оборотних активів (матеріально-виробничих запасів, дебіторської заборгованості) або в результаті втрат, пов'язаних з цими активами, наприклад, через труднощі з продажем. Належне управління оборотним капіталом має привести до підвищення операційної ефективності, що, в свою чергу, буде результатом оптимізації розміру і структури оборотних активів, формування найбільш сприятливої структури джерел фінансування і, отже, підвищення прибутковості і конкурентоспроможності та фінансової стійкості організації. Наявність оборотного капіталу визначає безперервність і ритм ділових операцій. Йдеться про «обслуговуванні» багатьох дублюючих бізнес-операцій - від витрачання грошей на сировину, матеріали або товари до отримання оплати за вироблену продукцію і (або) продані товари. Занадто низький рівень оборотного капіталу підвищує ризик втрати платоспроможності організації, занадто високий його рівень може привести до невиправданих витрат на отримання джерел фінансування оборотних активів. Однак чим

вище рівень чистого оборотного капіталу, тим вище ліквідність і фінансова стійкість організації. Найбільш важливі рішення в області фінансового управління організацією включають визначення рівня оборотного капіталу відповідно до обсягу попиту на цей капітал.

2.2 Практичні підходи до управління оборотними активами на підприємстві на прикладі АТ "ВНДІАЕН"

Проаналізуємо стан використання оборотних активів на підприємстві АТ "ВНДІАЕН" [1]. В таблиці 2.1 наведено структуру оборотних активів цього підприємства.

Таблиця 2.1 – Структура оборотних активів АТ "ВНДІАЕН" [1]

II. Оборотні активи						
	Код	2014	2015	2016	2017	2018
Запаси	1100	4464	4793	4660	1339	1559
Виробничі запаси	1101	505	413	343	307	285
Незавершене виробництво	1102	3829	4237	4182	910	1181
Готова продукція	1103	127	127	127	118	81
Товари	1104	3	16	8	4	12
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	557	976	1323	2820	937
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
за виданими авансами	1130	11	13	21	78	59
з бюджетом	1135	33	0	26	0	0
у тому числі з податку на прибуток	1136	33	0	26	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	95	126	162	222	118
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	43	89	57	71	149
резервах незароблених премій	1183	0	0	0	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0	0	0	0
Інші оборотні активи	1190	0	20	9	332	169
Усього за розділом II	1195	5225	6017	6258	4862	2991

Спершу проаналізуємо динаміку зміни окремих складових оборотних активів за останні роки. На рисунку 2.1. наведена динаміка зміни запасів на даному підприємстві. Як видно з графіку обсяги запасів мають тенденцію до зниження.

Рисунок 2.1 – Динаміка зміни виробничих запасів за останні 5 років

Рисунок 2.2 - Динаміка зміни незавершеного виробництва за останні 5 років

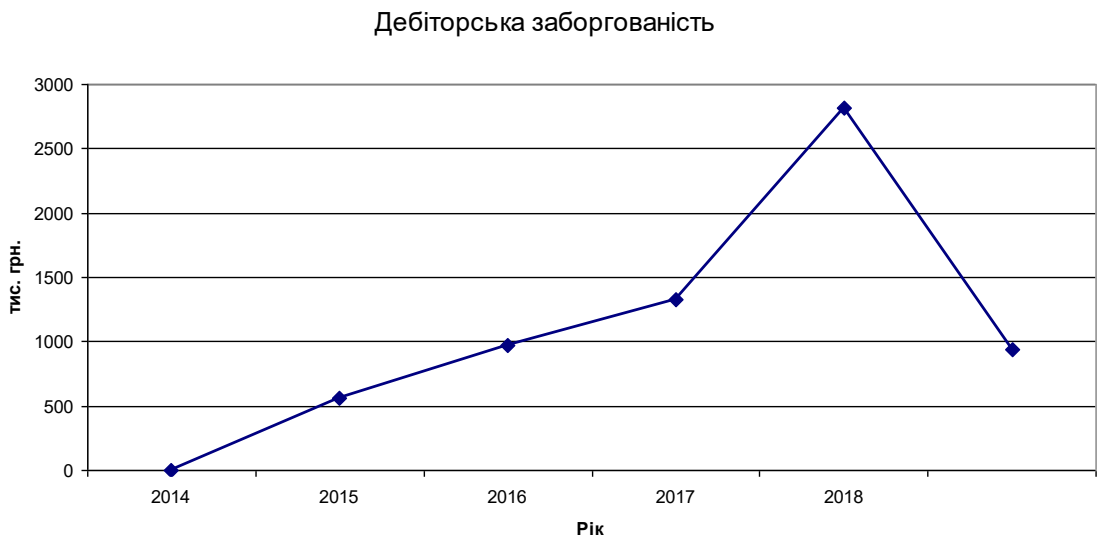

Рисунок 2.3 – Динаміка зміни дебіторської заборгованості за останні 5 років

Дещо інший характер мають зміни незавершеного виробництва та дебіторської заборгованості за якими немає чітко виражених тенденцій до змін. Це говорить про незбалансованість політики управління оборотними коштами на підприємстві та пояснюється впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, які досить часто неможливо передбачити в діяльності підприємства.

Аналізуючи структуру оборотних активів на АТ "ВНДІАЕН" (рис. 2.4) у 2018 році можна зробити висновок, що в цій структурі переважають незавершене виробництво та дебіторська заборгованість. Це пояснюється структурою виробничого процесу, особливостями організації розрахунків з покупцями.

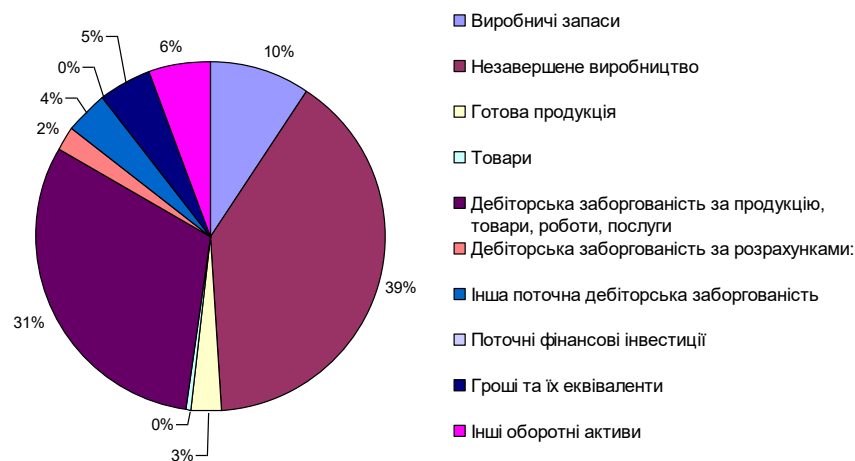

Рисунок 2.4 – Структура оборотних активів на АТ "ВНДІАЕН" у 2018 році.

Для визначення основних факторів, що визначають вплив оборотних активів на фінансові результати діяльності підприємства доцільно використати кореляційний аналіз. Вхідні дані наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Вхідні дані для кореляційного аналізу.

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Запаси	4464	4793	4660	1339	1559
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	557	976	1323	2820	937
Гроші та їх еквіваленти	43	89	57	71	149
Чистий прибуток	143	194	227	270	310

За допомогою табличного редактору EXCEL було проведено кореляційний аналіз (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Результати кореляційного аналізу взаємозалежності розміру оборотних активів та чистого прибутку підприємства (авторські розрахунки)

	Запаси	ДЗ	Гроші	ЧП
Запаси	1			
Дебіторська заборгованість	-0,59536	1		
Гроші та їх еквіваленти	-0,56695	-0,10253	1	
Чистий прибуток	-0,82679	0,473101	0,759317	1

Аналізуючи дані, наведені у табл. 2.3, необхідно зауважити, що 2 із 3 проаналізованих показників, а саме запаси і гроші та їх еквіваленти сильно впливають на зміну чистого прибутку. При цьому взаємозв'язок розміру запасів та чистого прибутку має обернений характер, показник дебіторської заборгованості впливає на середньому рівні, що на математичному рівні підтверджує правильність вибору показників.

Проведений аналіз політики управління оборотними коштами підприємства, щодо запасів, дозволяє охарактеризувати політику як консервативну, при цьому відзначається створення завищених обсягів страхових резервів, які ведуть до величезних втрат на їх зберігання і відволікання коштів з обороту, в результаті знижується дохідність. Однак ризик затримки (зупинки) діяльності при такому підході мінімальний.

Виходячи з аналізу дебіторської заборгованості компанії, можна відзначити, що керівництво дотримується агресивного підходу, охарактеризованих гнучкою кредитною політикою управління і створенням великих відстрочок по платежах клієнтів. Це сприяє високим обсягами продажів за цінами вищими від середньоринкових, проте мінусом буде збільшення простроченої дебіторської заборгованості.

Грошові кошти підприємства відзначені щорічним зростанням, при цьому політика управління ними консервативного типу. Такий тип управління характеризується створенням великих залишків грошових коштів на рахунках фірми,

що дозволяє вчасно здійснювати плановані платежі, навіть при виявленні тимчасових проблем з інкасацією, але недоліком такої політики управління є високий ризик знецінення грошових ресурсів.

Як заходів щодо поліпшення ефективності використання оборотних коштів пропонується три основних напрямки:

- впровадження нової кредитної політики з скороченням дебіторської заборгованості за рахунок зниження прострочених платежів;
- оптимізація запасів із застосуванням логістичного підходу по АВС-аналізу;
- зниження залишків грошових коштів на кінець аналізованого періоду і передбачуваність грошових потоків з метою вкладення вільних фінансових ресурсів в короткострокові фінансові інструменти підприємства.

На думку Д. Серебрянського та К. Базильчук «...в цілому говорити про ефективність використання оборотних коштів можна лише тоді, коли мова йде про одночасне збільшення показників стану і результативності використання оборотних засобів підприємства в динаміці і можливості підприємства за допомогою власних коштів розрахуватися за своїми зобов'язаннями, запобігати невиправданій дебіторській та кредиторській заборгованостей. Підприємство повинно сконцентрувати свою увагу не лише на формуванні високоліквідних активів, що дозволить лише штучно збільшити його ліквідність, а й ретельно дослідити можливі фактори впливу на ефективність використання оборотних засобів, сформулювати оптимальну структуру оборотних коштів та забезпечити їх ефективне використання шляхом випуску конкурентоздатної продукції та отримання прибутку, достатнього для розширеного відтворення діяльності підприємства [22]».

3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ

3.1 Інструментарій підвищення ефективності управління оборотними коштами

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємства відбувається періодична і закономірна зміна форм оборотних коштів: з грошової в товарну, потім у виробничу і знову в товарну і далі в грошову. Отже, виникає потреба вкладення коштів для формування безперервного процесу руху позначених фондів з метою створення потрібних обсягів виробничих запасів, утворення запасів незавершеного виробництва, далі готової продукції та створення умов для її реалізації.

Зростання значущості процесу оцінки ефективності використання капіталу підприємствами бізнесу обумовлений їх прагненням до вдосконалення управління оборотними активами, оскільки останнім за умови ефективної реалізації є гарантом зниження залежності підприємців від зовнішніх джерел фінансових ресурсів, зростання економічних вигод і прибутковості бізнесу, збереження безперервності виробничого процесу і рівноваги як економічної системи.

Базою кількісної оцінки ефективності управління оборотними капіталом є аналітичний інструментарій - сукупність показників і їх цільових орієнтирів, встановлених з урахуванням масштабів, регіональних і галузевих особливостей організації та функціонування бізнесу.

Як зазначають О. Угляренко та Ю. Ковальчук «...для оптимізації оборотних коштів підприємства та їх ефективного використання окремими підрозділами компанії, підприємству необхідно створити власну економіко-математичну модель на основі кореляційно-регресійного аналізу, у якій первинними елементами будуть регістри фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати) з установленням між ними функціонального зв'язку. Також, важливо те, що підприємство має формувати власну стратегію розвитку,

виходячи із власного фінансового стану, так і загального галузевого та із врахуванням макроекономічних індикаторів [24]».

3.2 Системний підхід в управлінні оборотними коштами підприємства

Управління оборотними засобами - це важлива частина управління в цілому організацією. Головна мета управління - це поліпшення фінансового стану підприємства. Ця ж мета є основною, коли говорять про управління оборотними коштами підприємства. Для управління обіговими коштами в організації повинна бути створена спеціальна структура, до складу якої входять фахівці, що працюють в різних функціональних підрозділах, з покладанням на неї обов'язків по аналізу використання оборотних коштів і вироблення управлінських рішень щодо їх мінімізації.

Управління оборотним капіталом вимагає комплексного системного підходу. В першу чергу, в його основу повинна лежати система управління всіма його елементами, які включають в себе:

- визначення цілей і завдань управління оборотним капіталом підприємства;
- аналіз оборотного капіталу і показників характеризують його ефективність використання;
- визначення і оцінка факторів, що впливають на оборотний капітал підприємства;
- формування джерел інформації, необхідної для аналізу, управління і прогнозування;
- використання методів управління оборотним капіталом підприємства.

Управління оборотним капіталом підприємства вимагає послідовне виконання певних процедур. В першу чергу, проводиться конкретний аналіз оборотних активів. Метою аналізу є виявлення тенденцій динаміки складу і обсягу оборотних коштів, а також детальне вивчення ефективності використання акти-

вів. На першому етапі аналізу вивчається динаміка загального обсягу оборотних активів підприємства. На другому етапі розглядається динаміка складу оборотних активів підприємства з урахуванням наступних індивідуальностей:

- активи, авансовані в товарні запаси;
- активи, перетворені в дебіторську заборгованість;
- грошові кошти.

Третій етап аналізу передбачає оцінку ефективності використання оборотних активів підприємства. Дана оцінка ефективності включає в себе три найважливіших показників: коефіцієнт оборотності активів, період обороту, активів, рівень рентабельності оборотних активів.

Після проведення необхідного аналізу розглядається оптимізація структури оборотних активів. Процес оптимізації оборотних активів включає в себе два етапи:

- розрахунок нормативів різних видів оборотних активів, авансованих в товари, і активів, перетворюються в дебіторську заборгованість, а також активів, що зберігаються у вигляді залишків грошових коштів;
- оцінка системи оборотних активів з позиції ліквідності входять до неї елементів.

Наступний етап управління оборотними активами зводиться до забезпечення прискорення оборотності оборотних активів. Прискорення оборотності оборотних активів дозволяє істотно знизити потребу в них, так як між інтенсивністю обороту оборотних активів і їх величиною існує обернено пропорційна зв'язок. Четвертий етап полягає в забезпеченні оптимально високої рентабельності оборотних активів. На заключному етапі проводиться забезпечення мінімізації ризиків і втрат активів в процесі їх використання. Управління оборотними активами повинне бути спрямоване на мінімізацію ризиків, що виникають в процесі виробництва, і які надають вплив на реалізацію готової продукції.

Системний підхід в управління оборотними активами є об'єктом дослідження багатьох науковців. Так, Є. Мордань та А. Сумченко зазначають, що «...система управління оборотними активами повинна базуватися на комплекс-

ному підході, компонентними складовими якого є об'єкти та суб'єкти управління, мета, базові принципи та функції, методи та інструменти впливу, формалізовані кількісні та якісні критерії досягнення цілей, а також фактори, що формують середовище функціонування об'єкта (рис. 3.1) [14]».

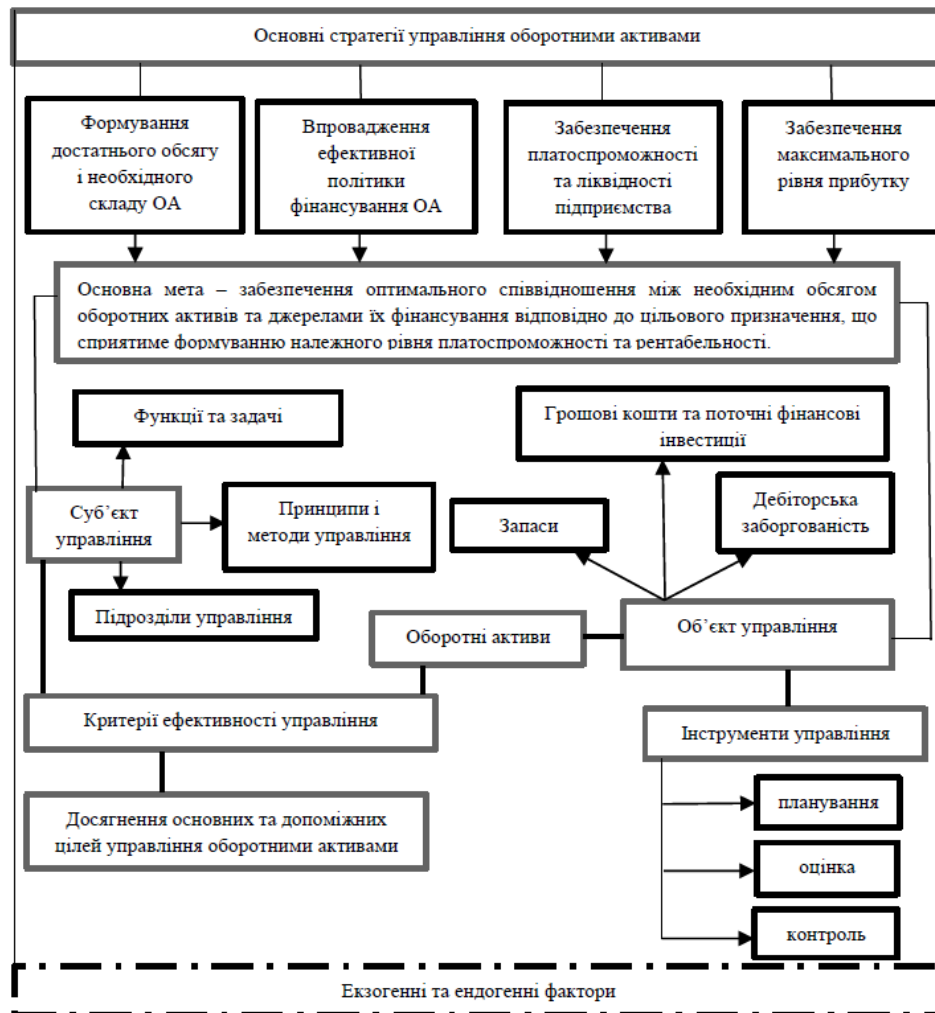

Рисунок 3.1 – Система управління оборотним капіталом підприємства [14]

«Оборотні активи мають велике значення для покращення продовольчих потреб у встановленні тих чи інших елементів оборотних активів, обсяг забезпечення має відповідати обсягам фінансово-господарської діяльності

Оптимальне використання оборотних коштів дає змогу збільшити фінансову стійкість та платоспроможність підприємства. Значна увага приділяється причинам ефективного управління оборотними активами та основним принципам їх організації, до яких належать нормування, використання за спрямованим

призначенням та досягнення високого рівня ефективності використання, забезпечення елементарного збереження оборотних активів підприємства. Описано повну та чітку систематизацію аналізу оборотних коштів під час організації та управління підприємством за різними ознаками [11]».

ВИСНОВКИ

Одним з найважливіших моментів в управлінні фінансами організації є управління оборотним капіталом, основне завдання якого - забезпечення діяльності компанії необхідними ресурсами при мінімізації витрат на них і ризиків. Останнім часом питання ефективного управління оборотним капіталом виявилися в центрі уваги. Під час кризи і посткризовий період деякі господарюючі суб'єкти через дорожнечу і обмеженості кредитних ресурсів стали шукати внутрішні джерела фінансування, використовуючи оборотний капітал. У міру поліпшення економічної ситуації виникає необхідність через трансформаційних змін в політиці управління оборотним капіталом, що дозволяють утримати його на оптимальному рівні. Для цього необхідне впровадження ефективних процесів і методів, а також переосмислення підходів до оцінки оборотного капіталу і коефіцієнт оборотності, що в нього входять - запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості.

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що значення зростання економічної ефективності та економії оборотних коштів досить велике, так як вони позитивно впливають на всі сторони господарської та виробничої діяльності компанії. У компанії повинно здійснюватися планування на основі розрахунку можливої економії оборотних ресурсів. Забезпечення зростання ефективності використання оборотних коштів призведе до збільшення обсягів виробництва без значного зростання витрат і необхідності інвестування нових ресурсів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. Веб-сайт. URL: <https://smida.gov.ua/db/participant/00220477>.
2. Берехтіна Л. О. Економічна сутність оборотного капіталу підприємства. *Держава і регіони. Серія: Економіка і підприємництво*. 2011. № 6. С. 378–381.
3. Бондаренко О. С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств. *Інвестиції практика та досвід*. 2008. № 4. С. 40–44.
4. Вартісно-орієнтоване управління підприємствами на основі стейкхолдерського підходу [Текст] : звіт про НДР (остаточний) / кер. О.О. Захаркін. - Суми : СумДУ, 2018. - 79 с.
5. Гончак О.О. Управління оборотним капіталом підприємства в сучасних умовах. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. №14. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/14_2017_ukr/49.pdf.
6. Дейнека О., Чечель С. Економічна сутність категорій «оборотні активи» та «оборотний капітал». Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (Суми, 22–23 листопада 2018 року) / Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету. – Суми : Сумський державний університет, 2018. С. 72-75.
7. Дехтяр Н. А. Дейнека, О. В. Черноус Т. М. Управління оборотними активами підприємства. *Електронний науковий журнал Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство»*. 2017. № 8. С. 572–578.
8. Захаркін, О.О. Вартісно-орієнтоване управління інноваційною діяльністю підприємств: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід [Текст] : монографія / О.О. Захаркін. - Суми: СумДУ, 2015. - 400 с.
9. Касапова, І. С. Дослідження економічної сутності категорії «оборотний капітал». *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. 2016. № 2 (61). С. 228–234.

10. Кодацький В.П. Шляхи ефективного управління оборотними активами промислових підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4. С. 271–274.
11. Лисьонкова Н.М. Захарчук В.Ю. Підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 5 (10). С. 354-358.
12. Маринович О. Порівняння категорій, суміжних із поняттям «оборотні активи». *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 1307-1311.
13. Маценко К.Д., Дибач І.Л. Організація управління оборотним капіталом промислових підприємств. URL: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2792/Matsenko.PDF?sequence=1ua>.
14. Мордань Є.Ю. Сумченко А.О. Методичний підхід до побудови системи управління оборотними активами підприємства. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2019. № 4. С. 24-34. – DOI: 10.21272/1817-9215.2019.4-3.
15. Морозюк Д.І. Сучасні методи управління оборотним капіталом підприємств та оцінка їх ефективності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №1. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2015/25.pdf
16. Муравський О. До питання економічної категорії «оборотні кошти». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Випуск 6–2 (12). С. 80-85.
17. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
18. Оборотні активи. *Навчальні матеріали онлайн* : веб-сайт. URL: https://pidruchniki.com/19570411/finansii/oborotni_aktivi.
19. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

20. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підруч. / [А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам та ін.; керівник авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін]. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

21. Роль інноваційної діяльності у формуванні вартості промислових підприємств [Текст]: звіт про НДР (заключний) / Кер. О.О. Захаркін. - Суми: СумДУ, 2016. - 114 с.

22. Серебрянський Д. М., Базильчук К. В. Оцінка ефективності управління оборотними коштами підприємства. Регіональна економіка та управління. 2019. №4 (26). С. 91-95.

23. Савінова А.В. Управління оборотними активами підприємства: теоретичний аспект. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2017. № 54 (1257) С. 134-137.

24. Угляренко О., Ковальчук Ю. Програмна модель фінансового контролю в ефективному управлінні робочим капіталом (working capital) підприємства. URL:

https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32457/Siukf_19_127.pdf?sequence=1.